

TERMÉSZETBARÁT

Kolozsvár,

Junius 16-án 1848.

Harmadik év.

TARTALOM: A villany és növénytenyésztés közti viszony. — Gazdaságos gyümölcszárító. — A sajtnyű. A közönséges bolha (*Pulex irritus*). — Tárca.

A villany és növénytenyésztés közti viszony.

Azon rettenetes s mégis bámulandó szép tünetmenyeknek, melyek a terhes fellegeken világolva irják le útjokat, melyek háborut látszanak folytatni ég és föld ellen, az emberek csak romboló tulajdóságot szoktak tulajdonítani; a mennyköveket és villámokat nagyobbára csak lesújtó hatalmáról ismerik az emberek; és igen kevés azok száma, kik azok jótékony befolyásairól is meg vannak győződve. A természet fenséges volta, a teremtői bölcsesség végtelensége éppen abban nyilatkozik legdicsőbb fényben, hogy itt az enyészet és létesülés, az élet és halál, a rombolás és életadás egymást szükségképp feltételezik, egymással a legszorosabb kapcsolatban állanak. Azon villám, mely a hatalmas és csaknem örök életre számító tölgyet porba sujtja, a legerőteljesebb organicus életet is kioltja, másfelől sok ezer életet serkent gyorsabb lüktetésre, számos teremtményekkel érezteti jótékony hatását.

Hogy az állati testben a villany az étellel úgy szólva egy kézre játszik, hogy befolyása által a fennmaradást hatalmason támogatja, ez rég óta tudva van. Az újabb korbéli nyomozódásoknak, gondos fürkészeknek sikerült azt is napfényre hozni, miszerint a titokteljes villanyos erő a növénytenyésztésben is szintoly fontos szerepet játszik, mint az állati életben.

A növénytenyésztésre vonatkozólag, pontos

vizsgálatok után bém bizonyosult, miszerint a növények tenyésztésök alatt szakadatlanul villanyt vesznek fel a levegőből, még pedig mindig különböző mennyiségű pozitív villanyt; bém bizonyosult, hogy a növények s a bennök kerengő nedv a legnagyobb erélylyel szívják bé ezen anyagot és hogy ezen tulajdonságukat a legnagyobb valószínűséggel életerejüknek köszönhetik. A növények sok hegyes végekkel bírnak, melyek a hajcsövek által kapcsolatba hozott nedvvel összeköttetésben vannak, és nagy vezető képességgel bírnak; ezen következtetés igazságáról legott meggyőződünk, ha a villanyos erőmü közelébe, vagy annak vezetőjéhez élő növényeket tartunk. Mivel tehát a növényeknek csak a nedve bir villanyvezető képességgel, ez által a növényeknek villanyra gyakorlott befolyása öszpontosul, miért a növényzárak, a levelek, s más éles és helyes létművei a növényeknek a villanyos folyamra szükségképp igen nagy vonzó befolyást gyakorolnak. Igaz ugyan, hogy bizonyos tényekből kiindulva, a hegyes érczetet a legjobb villanyvezetőknek tartják az emberek, de ezen nézetre csak azon körülmény vezette, hogy a természetvizsgálók kísérleteiket nagyobbára csak az életnélküli tárgyakra terjesztették ki, az élettelmes dolgokat pedig nem igen tették e tekintetben kísérlet tárgyává. Ha egy fris növénylevelet és egy hegyes érczet, akár egyszerűen, akár pedig válogatva viszünk egy villanyos erőmü közelébe, legott meggyőződünk

hogy a növénylevél nagyobb távolságról vonza a villanyt mint a hegyes ércz, tehát jobb villanyvezető, mint emez. A fák levele, finom bimókkal végződő ághegyeik úgy viselik magukat, mint általában minden elő hegyek; a növények éles és körülszegélyezett ormói (a levelek) finomabb vagy durvább éleikhez arányos villanyvonzó képességgel bírnak, s együtt a leghatályosabb ércz villanyvezetőt is felülmulják. Egy tövisbokor e tekintetben akármely villanyos kérekkal versenyez, sőt ezt feljül is haladja. Ezek egyszersmind alkalmasabb is a levegőbeli villany elvezetésére mint az érczből készült úgy nevezett menyinykő-fogók, minthogy a belőlök elgőzölgő nedvesség gőzállapotánál fogva ezek vezető képességének kissebb akadályul szolgál, mint az érczrudakénak a rájuk tapodó víz. Ha egy friss fű- vagy gabona-szálat egy villanynyal terhelt flaskó felső feléhez tartunk, ezt legott kiüríti a nélkül, hogy a villany erejét az emberi test legkevésbé is érezné. Szóval minden kísérlet, melyet a növények éleivel és hegyeivel teszünk, ezeknek villanyhozi magukviselete iránt felvilágosulandók, a legvilágosabban mutatja, hogy ezek minden ismeretes testek között a legerélyesebben vonzák magukhoz a villanyt.

A mondottak után könnyen megérthetni, miért találja a menyinykő oly gyakran a magasra emelkedő élőfákat, és miért nem jó az embernek és állatnak nehéz vagy égháborus idő alkalmával fák alatt keresni menedéket.

Láthatni továbbá azt is, miért tartják a székekelyek hasznosnak, az épületek közelében magasra emelkedő fákat növelni? Ők ugyanis hosszszas tapasztalásból azon hasznos és helyes eredményt merítették, hogy az ily fák nem csak a támadható tűzvész, hanem a romboló menyinykővek ellen is háritóul szolgálhatnak. A minek okát az emberi fürkésző ész hosszszas időbe kerülő nyomozás után csak most találhatta ki, annak hasznosságát a gyakorlaton csüngő egyszerű ember e tekintetben is már rég óta átlátta.

Gazdaságos gyümölcszárító.

Ma holnap békőszönt azon idő, mely nyári gyümölcscesel kedveskedik az élvezetnek. A takarékos gazda ebből télirevalót is igyekszik félre tenni magának. Ez vagy főtt alakban üvegekben Appert módja szerint történik, mi csak tehetősebbektől telik ki, vagy szárított alakban, mi sokkal közönségesebb.

A szárításnak legközönségesebb módja megnél és cseresznyénél a napfény; de ezeket a légy igen bépíszkolja, sok időbe, és edénybe kerülnek. Kurtább idő alatt aszszik meg a gyümölcs sütőkemenczékben; de ezekbe is kevés fér, ha béhammazni nem akarjuk, s mivel a kenyérsütés ritkábban történik, hacsak ezután vetjük azt bé, kevés az eredmény is; ha pedig számára külön fűtetünk, több helyütt a fa árát sem éri fel, s ha nincs tapasztalt ember mellett, felpuffad s megég a gyümölcs, s haszon helyett fáradságunk után csak kárt vallunk. A parasztok füstön szárítják gyümölcseiket, de ez csak paraszt gyomorhoz való, mert a jobb izlésű ember az ily gyümölcsöt bizonyosan nem kívánja.

Hol vagy sok a cselédség, vagy a gyümölcszárítást a gazdaskodás egyik jövedelmező ágává tenni szándék, ottan külön készítnek gyümölcszárítót. Ebben egyik czélszerűbb a másikkal; a legczélszerűbbre pedig a magyar központi Gazd. Egyesület, ha jól emlékezem, már évek előtt tán 30 aranyat tett ki jutalmul. Én sem akkor, sem most nem pályázok azért, sőt a pályázásnak eredményéről sem vagyok értesítve, hanem elmondom azt, hogyan alkottam én az eddigieknél czélszerűbben az enyimet.

Itt Várad-Olasziban egy jó nagy kertet a város kellő közepén haszonbérben tartván, a boltosoktól egy nagy szegzényt (ferslagot) vásároltam, melynek hossza 5 láb, mélysége 4, szélessége 3 láb — mind belső világában. Ebbe egy alacsony vaskemenczét helyeztem bé, melynek lába 6 ujjnyi, testének magassága 1' 3", özszesen hát 21 ujjnyi. A kemencze alatt

a szegzény belső részét az éghetés ellen sárral tapasztaltam bé, hozzá 1 láb hosszúságú nyakat csináltottam, hátuljához pedig egy vaskönyököt készítettem, mely a felállított szegzény hátdeszkájától csak $1\frac{1}{2}$ ujjnyira áll el, melyből a füstvezető vascső kiemelkedik a szegzényből. Ezen cső mellett a hátdeszkát bevagdaltattam, hogy a sárt megtarthassa, s békenettem sárral, hogy az meg ne gyuladhasson; úgy a cső teteje körül a deszkát, melyen a cső kiemelkedik a szegzényből; a kemence torkát pedig s annak körületét tetejétől aljáig befalaztattam téglával. Erre egy faajtót alkalmaztam, melynek alja a falazás máltérjébe magának ágyat ver, a többi 3 széle pedig a szegzény deszkáinak élére jól rá simul, melyet hozzá egy horog még jobban szorítva tart. Minthogy tehát a kemence az 5 lábnyi magasságból 21 ujjnyit fogott el, a kemence felett pedig a rácsok fenekéig még 6 ujjnyi tért hagytam üressen, maradt nekem még 3' s 9" üregem egyenes magasságban értvén ezen üreget, melybe én 10 fiokot vagy rácsot alkalmaztam egymás felett.

Ezen rácsok rézpárkányokon ülnek, melyeket a szegzény belső két oldalára szegeztem fel. A párkány vastagsága $\frac{3}{4}$ ujjnyi, hossza majd a szegzény hátát éri, bátor a rácsok a szegzény hátdeszkájától hat ujjnyira állanak el, hogy e térben a 3 ujjnyi füstvezető vascső jó megférve a rácsból is $1\frac{1}{2}$ ujjnyira távol legyen. A rácsok magassága csak $2\frac{1}{2}$ ujj, hossza pedig $\frac{1}{4}$ ujj hiával 3 láb, vagyis oly hosszu, hogy a szegzénybe könnyen bele dugható legyen, de a párkányról se csuszassék le. Így én minden rácson $10\frac{1}{2}$ négyzetláb területet, a 10 rácson pedig tíz anynyit, vagy özszesen majd 3 négyzet ölnyi területet nyertem. Kétségkívül a szegzény lehet nagyobb, vagy sissebb, mint ki ezt azt alkalmazni jobbnak látja.

Ezen alkotmány megyben és cseresznyében egyszeri megrakással kielégíté szükségemet, s minthogy két erős szeg alá két oldalról alkalmazott rudakkal az egész gépet két ember köny-

nyen yiheti, másnak is kölcsönöztem. Azt tapasztaltam azonban, hogy a szegzény deszkája átereszi a meleget, és így minden gazdálkodás mellett keletinél több fogy fel a tüziszerből, a gyümölcs pedig benne eleintén inkább főni, mint sülni, vagy aszni látszik.

Segitettem mind a kettőn. A szegzényt ragpapirral (Pappendeckel) borítám be, apró szegekkel illesztvén azt a szegzényre. Ez ugyan szinte átmelegedett, de jóval később, s nem is röppent el belőle anynyi meleg. A másik bajon aval segíték, hogy az ajtó alyán egy lyukat furtam, a vascső mellől pedig kivájtam azon anygot, melylyel azt a szegzény tetődeszkájánál köröskörül $\frac{1}{4}$ ujjnyi vastagságra bémázoltattam volt az égés ellen. Kétségkívül e lyukon sok meleg röppent el a szegzényből; de mégis megnyertem azt buzsásan; mert a keresztül huzódó légvonal magával ragadván a vizes gőzöket, a gyümölcsszáritás rövidebb idő alatt ment véghez, mint az előtt.

Leirom azonban a rácsnak egyéb szerkezetét is, mert vele nem kevés volt vesződésem. Ézt közönségesen veszszöböl fonni szokas. Mit nekem fontak, az idomtalan, ferde volt, s a polczokon nem állhatott meg, majd hosszabb lévén kellenél, majd rövidebb. Én tehát deszkaramát, s bele nádat alkalmaztam. De mégis nehezen kezelhetőnek, s idomtalanak találtam a $3\frac{1}{2}$ lábnyi széles, és 3' hosszú rácsokat. Felezttem hát a szélességet, s egy helyett kettőt csináltattam minden polczra, a deszka vastagságának csak felét vévén rájának. Mindenikbe alól 5 deszka szeletet csapoltattam a rájába oly formán, hogy két deszka szelet majd tövébe essék a ráma kurtább oldalának, a 3 pedig egyenlő távolságra közepett. Ezen szeleteknek szélességök egy ujjnyi, vastagságuk fél ujjnyi, s úgy eresztvék a rájába, hogy aláfelé ki ne eshessenek. Hogy pedig az oldaldeszák se hulhassanak ki, a két kúrta végső deszka az oldaldeszakába mind két végén fecskefark alakban vannak bevésve s rászegezve. Most a nádat az ember megválasztja,

hogy egyenesek s hasonló vastagságuk legyenek, bár a vékonyabb is elkülönözve s egybe-
rakva szinte használható; végét az ember nem
késsel, hanem ollóval metszi el, egymás mellé
belilleszti a rácsba 3 vékony deszkaszelettel,
hol deszkaszelet alól is van, lenyomja, s e két
deszkaszeletet leszegzi, hogy a nádat e két desz-
kaszelet 3 helyütt foglalja össze egymáshoz, s
igy a rács kellő alakban készen van.

Ezen rácsokban a hézag csak két ujjnyi ma-
gasságu, mert a nád, s a keresztül eresztett
deszkaszeletek is helyet foglalnak el, de e mély-
ség untig elég minden gyümölcsfajnak; mert
meggy, szilva, cseresznye enynyi helyet sem
foglal el egymás mellett, tetézni pedig nem szo-
kás két sornál vastagabban, a körtét, almát sze-
letekben rakjuk fel: Én szárítok ugyan szőlőt is,
de akkor minden második rác kimarad, bár így
10 rács helyett csak ötöt használhatok. A töpött
szőlő nem ad ugyan tokai aszszuszölőbort, de
mégis jobbat a szokottnál.

Ki a szárítást nagyon kívánná üzni, az ily
szegény helyett téglából, vagy paticsból épít-
heti szárítóját. Ha ennek hossza s szélessége
két ölnyi, alkalmasint minden kívánságnak meg-
felel; de lehet ennél kisebb nagyobb. Szándé-
kom csak a czélszerű oktatásra figyelmeztetni a
gazdát. Ily nagyobbyszerűben a kemencze cse-
répkályhábol készül, s nyuljon el a szárító egész
hosszában a fűtő lyuktól az ellenkező hátfalig.
Magassága lehet másfél lábnyi, de lábon álljon,
hogy melegítsen alólról is, az épület pedig alól
ki legyen deszkázva, feljül a padlás vastagon
béagyagozva, hogy a meleget ne könnyen bo-
csássá át. Az épületet náddal, vagy más mivvel
fedhetni.

Az ily épületnek azonban csak első és há-
tulsó oldala lehet téglából, sőt az elsőnek a tűz-
veszély elhárítása kedvéért, legalább a kemen-
cze szája körül igenis téglából kell emelkedni:
jobb, és bal oldalának csak alja lehet téglából;
mert ezen két oldal többi részét rácsok foglal-
ják el, melyek a két ellenkező oldalról háttal

érik egymást a kemencze felett $\frac{3}{4}$ lábnyi ma-
gasságon feljül, alább pedig szinte $\frac{3}{4}$ lábnyi
távolságban kell a kemencze oldalától elállniok,
hogy tüzet ne kapjanak. Ezeknél a rácsok szé-
lessége ne legyen több 2 lábnál, magassága 3
ujjnál, s alját fonhatni vesszőből is. Ezek a
kemenczébe erős párkányokon csuszkálnak, me-
lyek úgy alkalmazvák, hogy se jobbra, se bal-
ra ne térhessenek ki egyenes vonalukból. Külső
deszkájok 4 ujjnyi magas lehet, hogy a párkány
szájára kívül ráfekhessenek, s ellátvák légyenek
lefüggő vaskarikákkal, hogy ezek segítségével
ki lehessen huzni azokat. Az alsóbb rácsok ter-
mészetesen kurtábbak, minthogy a kemenczéig
sem érhetnek. Ezekben a gyümölcs meg sem
aszhatik, hanem mégis felmelegedhetik bennök,
s áttehetni később a felső fiokokba, hol a me-
leg mindig nagyobb foku. Így az alsó üreg me-
lege sem vész el haszontalan. Szelelő lyukak-
ról meg nem kell feledkezni.

A hoszszu kemenczét fűthetni gajjal, hasáb-
fával, szalmával, vagy akármi csermelékkel. Füst-
je azonban ne a száján repüljön el, hanem an-
nak tulsó végén emelkedő vascsövön. Így ennek
nagyobb részét a füst fogja melegíteni, s légvo-
nal támadván benne, vidoran égend benne a tü-
ziszter, nem eresztvén ki száján a sok meleget,
mi a szájnál kitóduló füsttel történni szokott.
Így a kémény költsége is elenyészik, hanem e
helyett a vascső az eresz alól egy könyök ál-
tal kikanyarul. Ennek végét szél ellen vaslemez
sapkaforma ellenzővel biztosítani kell.

Az ily szárító több gazdasági czélokra is
használható. Mert benne télen tarthatni gyümöl-
csöt is, s a fagyás ellen nagy hidegben kissé
enyhíthetni is kevés tüzzel levegőjét. Berakhatni
a méheket is, bár ennek még kevesebb meleg
kell; mert melegben többet emésztvén, éttáru-
kat kiüríthetnék idő előtt. Ezen esetre a kemen-
cze szája mellett a bémehetésre még két ajtó
kell hagyni. Ha nincs gyümölcs, a rácsokban
selyembogarat is tenyészthetni, kimosván annak
fenekét tisztításkor. Ha ez sincs, apró marha is

lehet nyáron s télen benne, melynek a jobb sziv kis meleget szerezni nem sajnálhat. Ez esetben a rácsok lyukai bedugandók s így tovább.

(M. Gazd.)

Farkas Ferencz,
hites jogvéd.

A sajt-nyü.

A nagyítócső — *microscop* — az ember szeme előtt egész világot fedezte fel a csodáknak, s a gondolkodó ember ez által egygyel több eszközt kapott a teremtő nagysága és bölcsesége bámulására. A nagyítócső által megtanulja az ember, miszerint a teremtő mindenhatósága nincs csak bizonyos körre szorítva, hogy a szem előtt láthatlan pontok számtalan létműves állatokkal vannak telve, melyek valóságos remekművei az istenségnek, de melyekről mi alig tudunk többet, mint hogy léteznek. E cikkecske egy nyü nemnek van szánva, melyet mint-hogy nagyobbára a sajtban tanyázik, sajtnyünek, a természetvizsgálók pedig *Acarus Tiro*-nak neveznek. A pusztá szemnek ezen állatka csak kicsi mozgó pontnak látszik, mint valami gözgömböcske. Ha pedig nagyító csőt veszünk elé, s azzal vizsgáljuk, egy nyolcz lábú, ajkakkal és csápokkal, s a lábvégekre helyezett harangforma körmöcskével felruházott állatra ismerünk. Alól és feljül kemény paizszal fedett testét sok merő és fejr szőr borítja, mi ezen állatkának csodás külsőt kölcsönöz. *Gras Albin*, ki életében igen sokat foglalkozott a nyüvekkal, egykor egy sajtnyüvet nagyító üveg közé zárt, hol az minden táplálék nélkül hét hónapig élt. Ez itt szakadatlanul mozgásban volt, s ha a napra kitétték számtalan sokat szaporított. Végre megdögleni látszott, de kis testéből újból egy új életteljes lény származott. Megdöglése után az első nap testének fejr színe veressé változott, a kis váz elszáradott, mint szokott a selyemgár burokja, tizenkét nap mulva pedig egy kis légy lett belőle, oly nagyságu mint volt maga a nyü, mely azonban csak tíz napig élt. Ezen

nyü nem a sajtban és túron kívül még a száraz kenyérben, gyümölcsben és egyebütt is előfordul. Ha ezen nyüvet otthon akarnók nyomozás és vizsgálat tárgyává tenni, elébb mohát, fahéjat és lehullott levelet kell a szabadban szednünk s ezeket fejr papírra kell kiteritenünk. Az ezeken elfogandó állatkákat kis bédugható üveg csövekbe teszi az ember. Ha megakarnók tartani mézgaoszlattal üveglapocskákra ragasztjuk. A molyok csoportja, melyekhez tartozik ezen állatka is — igen számos és néhány száz fajokat foglal magában, melyek pontosabb ismeretét nagyobbára az újabb kor nyomozásainak köszönhetni. Ezeknek soha sincs tagos testök, hanem az egy tömeggé van összeolvadva; evő műszereit kalánnemü alsó ajak zárja bé s csak homlokcsápjai vannak szabadon. Rendesen öt taguk van, melyeken eddigelé hétféle alakot vettek észre. Az állatka lába is általában hét tagból állanak, melyeket a természetvizsgálók különböző nevekkal jelöltek.

A közönséges bolha (*Pulex irritus*).

Ezen állatkát minden ember ismeri; de tán nem mindenki tudja azt, hogy az számos változásokon megyen át, éppen úgy, mint a pillangók, vagy bogarak; ugyanis a balha elébb egy kis tojás, azután egy hosszú gilisztanemü lárva, ez után burokba font, tetszőleg életnélküli báb, végre pedig eléáll maga a balha. Ezen tárgyra vonatkozólag egy természetvizsgáló következőleg ír: Midőn a múlt nyáron egy kis rovar éppen oly helyre esett le könyvtárom talajzatára, hol kutyám szokott fekünni lábaimnál, hogy a rovarat megkaphassam, a port egy esettel fejr papírra sepretem. Eképp megtanáltam rovaromat s vele együtt tanáltam számos kicsi, fejr gilisztanemü lárvákat is, melyeket legott a közönséges balha lárvaínak ismertem meg. Ezen felfedezés nekem igen jól esett, minthogy már rég ohajtottam ezen lárvák testszerkezetét, különösen pedig szájuk formáját vizsgálat alá venni.

A nő balha mintegy tizenkét féjér, nyálkás, tojáskerekek alakú tojást tojik, melyek az állat nagyságához képest meglehetősen nagyok. A lárvák nyárban 5—6 napra kelnek ki. Ezek kezdetben fejérek, később világos piros színezetet kapnak, hátukon sötétebb csík vonul végig, mi a hátgerinczet jelöli, hosszak és vékonyak, testök 13 részből áll, melyek a fő felé megvékonyulnak s oldalaikon erős szőrökkel vannak megrakva. Nincs lábuk s mind e mellett is nagy sebességgel tudnak mászni, minthogy a száj részei s a test vége magamozgatásra szolgálnak. Ha megzavarják kigyó módjára összehúzódnak, darabig mozdulatlanul maradnak, s eképp a vizsgáló elől eltűnnek. A fejök kicsi, csúpalakú, két csáppal felruházott, melyek tetzőleg két tagból állanak, ezek közül az alsó igen rövid, a felső pedig egy szőrrel végződik. A szájok két szélyes, barna, szarunemű álból van kiállítva, melyek gyengén meghajlott fogcscakkal végződnek, a száj alsó része nagy húsnumű, két osztálylyal bíró ajakból áll, mely két kicsi csáppal bír. A fején oldalvást két kis kinövést is vettem észre, melyek a szemek lehetnek. A test végtagján két kis tövisnumű hegyecske van, melyek kétségkívül a menésre szolgálnak. A kinőtt lárvák később bábbá változnak, miután eledelök megmaradt részét fölemésztették. Minden bábjaím selyemnumű burokba fonták magukat, mely belől fejér, kívül zöld s többnyire porral van borítva. Rössel azt állítja, hogy némely lárvák burok nélkül is változnak bábbá. A burokba font bábnak sok hasonlatossága van a bolhához, azon különbséggel, hogy a lábai éppen a test oldala mellett fejlenek ki s hogy az állatka vékony bőröcskébe van zárva, még pedig minden tagja másba. Maga a báb teljesen munkátlan, de mihelyt utolsó átváltozásának pillanata elkövetkezik, kiterjeszti tagjait, bőrért levetkezi és teljesen kiképződött bolhává változik. A lárvá táplálkozásáról különböző nézetei vannak a természetvizsgálóknak. De France azt hitte, hogy vérrel táplálkoz-

nak, minthogy tojásaik mellett számtalan kis fekete szemecskéket talált, melyek vízben teljesen feloszlottak, természetvizsgálónk ellenben azon véleményben van, hogy azon szőrrel, gyapjuval vagy tollal táplálkoznak, melyek az oly helyeken szoktak lenni, hol azon állatok mulatnak, melyekben balha szokott lenni.

T Á R C Z A.

Honi thea. A chinai thea minden pótlószerei közt az eperlevél a legjobb, legegészségesebb s egyszersmind a valódi theához leg-hasonlóbb izü. E végre az erdei eper (*Fragaria vesca*) leveleit tavasszal midőn fejleni kezdenek, s még őszszelapulva vannak, gyűjti bé az ember, árnyékban megszárasztja s jól hézárt edényekben szárazon tartja. Egy természetvizsgáló azt tapasztalta, hogy a sziklás vagy porondos helyeken és a verőfényen termett levelek sokkal jobb theát adnak, mint az olyak, melyek nedves és árnyékos helyen nőttek. Még hasonlóbb izü lesz az eperlevél theája a valódi thea fűjéhez, ha ebből keveset közibe elegyít az ember amannak, hogy valódi izét eképp megkapja, vagy pedig ha kevés vaniliát vagy fahéjat tesznek közibe.

TERMÉKKÉN MAGYARHONBAN.

Adler, selmeczi bányahivatalos, nem rég kimerítő tudósítást közölt a bécsi természetvizsgálókkal a Kalinka körül (Véglestől nem messze Zolyomgyében) eléjövő termékkénről. Ezen az ásványtudósok előtt a Haurit felfödözéseért is érdekes környéken a termékkénre vaskő utáni munkálat közben véletlenül bukkantak, eleinte kevés figyelmre méltatták, s csak az akkori bányagróf Svájcer és bányatanácsos Wisner vizsgálatai után érdeklődtek inkább iránta. Rendesen szilárdult agyaggömbökben, kovagtuskokban (Quarzstöcken), melyeken minden irányban átvonul, és gipszben jön elé. Haidinger ezen eléjövést egyszerűen abból magyarázza, hogy a kalinkai telepek hosszú időn keresztül valamely solfatara, lassanként enyészett vulkáni mozgalmak színhelye valának, miként Islandban mái napon is történik.

A SOKSZAVU RIGÓ.

Az Amerika melegebb vidékein lakó sokszavu rigó (*Turdus polyglottus*), mint neve is mutatja, leginkább azon tulajdonáról ismeretes, hogy más madarak sőt a többi állatok hangjait is bámulandó ügyességgel képes utánozni. Némely természetvizsgálók szerint minden érdeme is csak ezen majmoló compilatorságban áll és eredeti dallamra nincs tehetsége; mit egyébiránt újabb tapasztalatok megczáfolnak: a sokszavu rigó ugyanis sajátos és a csalogányéhoz sokban hasonló hangokra és dallamokra is bir képességgel.

Gosse madártudós „*Birds of Jamaica*“ czimű leles munkájában némi jellemző vonásokat közöl ezen nevezetes madárról, mely Jamaicában nagy számmal tenyészik. Míg e madarak fiokák, tartzkodásuk helye nem lehet titok, mert kellemetlen, félig sziszegő, félig sipoló hangjok a gyakorlatlan torokból egész nap meg nem szűnik. Ezen egész idő alatt a szülék rendkívül vigyázók és bátrak. Ha pajkos gyermekek vagy tanolni vágyó természetbuvárok közelednek kis családjuk felé, ágról ágra szökdecselnek a legnagyobb aggodalmak között, lesve miben járnak a háborgatók; a szárnyas látogatókat ellenben, ha nincsenek is rossz szándékkal s ha még oly nagyok is réttenthetlen vakmerőséggel elűzik. A disznók legnagyobb ellenségei a mi sokszavu rigónknak; ezeket az ottani lakósok rendszeren rothadt vagy fonnyatt narancscsal táplálják, melyeket estvéként a fákról leráznak; miért is a disznók csakhamar rászoknak a narancsfák alá seregelni, várva hogy kedvező szél meglendítse az ágakat. A mi rigónk ezen fölboszankodva, sebesen lecsap és egész hatalommal kopácsolni kezdi csőrével a disznót; ez azonban a megtámadás okát nem sejtve, sőt a kellemes vakarásnak örvendő, egész kényelemmel leheveredik s a madár felé fordul, hogy a kopácsolást annál inkább élvezhesse. A bohó madár ez által még nagyobb dühbe jön s még keményebben dolgozik, de evel csak élvezetét növeli kéretlen vendégének, úgy hogy végre is kétségbe esve föl kell hagyni támadásával.

* * *

A híres természetbuvár és világhajókázó Forster (az idősebb) égykor nagy Fridriknek bémutatván: a maga természetes egyszerű módja szerint ezt mondta e királynak: „Sir! valóban mondom, sok utazásomban már láttam őt királyt: hármat vadat, kettőt szelidet, de olyant, mint felséged, egyet sem. — Fridrik a mellette volt statustanácsnok Heinitz felé for-

dulván, ezt súgá fülébe: „Ez a Forster — mint halottam egy alapos tudos ember, de ugyan goromba batykó.“ — Ide szinte mind két részre alkalmazhatni ama régi latin mondást: „Simplex veri sigillum“ melyet Lessing így fordított: Etwas weniger wäre mehr“ (valamivel kevesebb több lett volna).

AZ ÚTASOK ÉS KUTYÁK.

Már Homeros is említi „Odisea-“ja 14-ik énekében, hogy az idegen, mikor kutyák megtámadják, lecsillapíthatja dühöket ha a földre ül. Görögországban mái napig is próbált óvószer, s nálunk is általános néphiedelem, hogy a földre ülés által a kutyák felhagynak támadásaikkal. Görögthonban tömérdek a kutya és anynyira vadak, hogy a gyalog útasok sokszor ki vannak a veszélynek téve. Egy angol beszéli, hogy ő egy agg juhász segítsége nélkül áldozata lett volna a dühös komodoroknak; de a jó öreg elűzván kutyáit, kunyhójába vitte utasunkot. — A juhász tanácsa szerint legjobb ilyen esetben az embernek megállani, leülni, míg valaki jő, ki a kutyákat ismeri; a védfegyvert maga mellé tévén, a kutyák körüle telepednek, s míg ő nyugton marad, a kutyák is példáját követik, de ha feláll s tovább akar menni, a kutyák is viszont megtámadják.

* * *

Egy beszélgető társaságban előfordulván az, hogy a megfagyott embernek fölelevenítésére legelső mód volna azt rögtön hóval betakarni: fölszólala ZZ ur fontos kérdésivel, így szólván: Jól van, uraim, de hátha ezen szerencsétlenség nyárban történnék, honnan lehetne mindjárt havat kapni?....

VASÁRNAPI UJSÁG: új folyam.

Lapunk 1848. év második felére régi szellemében, de új és bővített alakban jelenend meg.

Szellemeről mit mondjunk, mit olvasói 14 év óta ne tudnának? Ismételjük-é, hogy az a jogos szabadság szelleme volt? Nem; hiszen becsületességét csak az bizonygatja, kinek bel oka van azt hinni, hogy kétkedik valaki benne.

Csak azon környültre vagyunk bátrak figyelmeztetni, hogy a Vasárnapi Ujság 1834-ben, szabadságerzetünk újjá születése időpontjában született s születésével nyert jellemét a legnehezebb környületek közt is meg tudta tartani.

Egy féltékeny kormány kezelte censura nyűgében s veres ónja irtó hatalma alatt is, midőn a „ridendo dicere verum“ (tréfába mondani az igazat) paizsa volt az egyetlen egy védfegyver mi alá búhatott, nem szűnt meg, elveit a kül és bel események tanúságai által terjeszteni.

Nyilvános, és így a közvélemény ellenörködése alatt részrehajlatlan és megvesztegethetlen igazságkiszolgáltatás.

A sötétben bujkálni szerető, és már csak ezért inkább vagy kevésbé gaz és minden esetre gyanus tettek leleplezése; a rossz és veszélyes vélemények czáfolása, a helyesek terjesztése a szabad sajtó útján.

Minden önkény és hatalommal visszaélés elleni tiltakozás; de másfelől egy néphozta törvényeket végrehajtó felelős kormány rendeletei szigorú teljesítésének szorgalmazása.

A csupán helybeli érdekeknek, csupán helybeli hatóságok általi kezelése és szabályozása.

Szellemi és anyagi erőknél egy nagy dicső haza fennállására s boldogítására központosítása.

Ezek az irányok, melyeket a Vasárnapi Ujság szeme elől soha sem fog elveszteni.

Lássuk már alakját.

Most midőn a haza, az Unio által szélyesedett és szilárdult nagy haza dolgaiban minden honpolgárnak kisebb nagyobb részt kell venni, ezen dolgok folyamáról mindenkinek értesülni is szükséges.

Ezen értesülés nagyobb terjedelmet kíván, mint a melyet lapunk eddigi alakja megengedett.

Ennél fogva a Vasárnapi Ujság ezentúl hetenként kétszer, kisebb de tiszta betűkkel és így sokkal tartalmasabban fog megjelenni.

Minden fél héten két félvéből álland, melyek közül egyik csupa politikai tartalmu leendő.

Ez a fél év hazánk ügyei folyamáról értesít, olykor kívánatokat, téendőket sorol elé, olykor tetteket és véleményeket rostálend, irányokat tűz ki, javaslatokat tervez és terjeszt, hazai és külföldi eseményeket beszél elé.

A másik félv

„IPAR-ÉS TERMÉSZETBARÁT“

czim alatt a ermétszet csodáit, földgömbünk és

tartományai nevezetességeit ismerteti, gazdasági, házi és gyári ipari útastításokat adand.

Lapunk ezen második felére Berde Áron tanár, a „Természetbarát“ eddigi szerkesztője, eme lapja megszüntetésével egész erejét fordítandja és az által a Természetbarát eddigi kedvelői mindent a mit abban találtak lapunkban fogják nyerni.

Miszerint a V. Ujság előfizetői minden héten egy egész év politikai lapot és egy egész év Ipar- és Természetbarátot kapnak.

Azon leszünk, hogy eredeti közleményeinken kívül, azok, kiknek sok más lapot jártatni móduk nincs, az ezekben foglalt érdekes és fontos dolgokról, főképp magyar lapokból röviden értesüljenek.

Mivelten és értelmesen, világosan és tartalmasan: ezek lesznek előadási modorunk vezérelvei.

Félévi előfizetés lapunkra 4 % négy pengő forint, postán, borítékban küldve.

A kik a csupa politikai tartalmu Vasárnapi Ujságot akarják jártatni, azoknak 3 p. forintért adhatjuk, hetenként kétszer.

A kik pedig csupán az Ipar- és Természetbarátra akarnának előfizetni 1 ft. 20 krért fogják kapni, hetenként egyszer.

Azon t. jóakaróink, kik vagy az első félv elején, vagy későbbre is a második félv Vas. Ujságra vagy Természetbarátra előre fizettek, sziveskedjenek a feljebb kitett feltételeket teljesíteni; ellenkező esetben pedig pénzüket hiteles úton alólírtak akarmelyikénél visszavétethetik.

Hirdetéseket a más lapokban is szokott díjjal elfogadunk.

Előre fizethetni minden postahivataloknál. Ezeken kívül a következő ügybarátokat kérjük előfizetések elfogadására:

Enyeden Vajda Dániel, *Déván* Sükösd Samuel, *Szebenben* Péchi János, *Brassóban* Pávai Vajna János, *S. Sz. Györgyön* Haurik József, *K. Vásárhelyen* Kovács Dániel, *Csikban* Szörcei Imre, *Udvarhelyt* Szabó György, *Udvarhelyszéken* Gálfi Mihály, *M. Vásárhelyen* Moos István és Dobolyi Sándor, *Déesen* Megyes Lajos, *Zilahon* Sáni László, *Sz. Somlyón* Dr. Bereczki Károly, *Abrudbányán* Rákosi István, *Küküllőmegyében* dombói lelkész Nagy József, *Debreczenben* Szabó János és Lugossy József, *Pesten* Vahot Imre polgártársainkot. Kolozsvár, Majus 30-án 1848.

Brassai Samu és Berde Áron tanárok és felelős szerkesztők.